

17. Долішній М.І. Концептуальні засади розвитку регіональної політики / М.І. Долішній // Зовнішньоекономічний кур'єр. – 2000. - №7-8. – С. 5-8.

Summary

Modern economy as a factor transformation changes / Mazur A.G.

The problems of transforming the national economy in its transitional period of development. Analyzes the processes of adaptation of modern economics to change conditions of management. Approaches to the study of regional prospects in the period of transition.

Key words: economy, transition, transformation, economic system, theory, concepts, factors.

УДК: 711.3 (477.44)

РОЗВИТОК СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ У ВІННИЦЬКІЙ ОБЛАСТІ

О.О. Корнійчук, аспірант
ННЦ «Інститут аграрної економіки» НААНУ

У статті розглянуто сучасні тенденції, що охопили мережу сільських поселень по всій Україні і у Вінницькій області зокрема.. Проаналізовано державні програми розвитку сільської місцевості.

Ключові слова: демографія, трудові ресурси, ринок праці.

Вступ. Аналіз динаміки процесів, що визначають рівень життя сільського населення на сучасному етапі, вказує на незадовільний стан соціального розвитку сільських територій, для яких нині характерні глибока демографічна криза, брак мотивації до праці, безробіття, відтік трудових ресурсів, занепад соціальної інфраструктури та «вимирання» населених пунктів.

Сучасні світові реалії і тенденції лише підкреслюють гостру необхідність нагального коригування ситуації, що склалася на селі, та якнайскорішого прийняття рішень у цій сфері розвитку людського потенціалу нашої держави.

Постановка проблеми. Розглянути сучасний стан справ у сільській місцевості Вінничинни. Проаналізувати різні аспекти життя селян, визначити проблемні напрямки та запропонувати шляхи розв'язання поставлених питань.

Результати досліджень. Загальновідомо, що Вінниччина – це аграрний край, крім того, область є одним із найпотужніших «агропромислових локомотивів» України. Це можна дуже легко підтвердити цифрами. У

Вінницькій області найвищий відносний показник кількості селян до кількості жителів міста – 50,9%, а за валовою сільськогосподарською продукцією в 2009 році посіла 4 місце (6159,4 млн. грн.) в Україні. Розглянемо останній показник детальніше: за валовою продукцією рослинництва область займає перше місце – 4213,7 млн. грн., а за валовою продукцією тваринництва – сьоме з показником 1945,7 млн. грн., проте варто відмітити, що за кількістю виробленого молока вона лідер – 841,9 тис. т. Ситуацію в тваринництві можна пояснити тим, що у приватних домогосподарствах Вінниччини утримують понад 137 тис. корів, і, що важливо, майже все поголів'я молочного напрямку [3].

Проте, перефразовуючи класиків відмітимо, що «не все так добре у нашому домі». Загальнодержавні негативні тенденції не оминули стороною і Поділля. Сучасне українське село як економічна одиниця має дуже багато проблем, що накопичились вже за часи незалежності або залишилися у спадок від попередніх форм державності і, як не прикро, це призвело до того, що воно стоїть на межі зникнення у всіх проявах – економічному, культурному та духовному.

Деградаційні процеси охопили всі сфери життя на селі.

Демографічні проблеми характерні для всієї країни, проте випереджуюче зменшення чисельності населення відбувається саме в сільській місцевості, що дуже болюче б'є по області. Така ситуація призводить до поступового зменшення частки сільського та зростання частки міського населення, тобто кількість виробників продуктів харчування зменшується, а споживачів росте, але продуктивність праці виробників незмінна або подекуди зменшується. Причому цей процес відбувається з причин як природного скорочення, за рахунок дисбалансу народжуваності та смертності, так і міграції. За період 1995-2010 рр. щорічні темпи зменшення чисельності сільського населення становили близько 11 тис. чол., тобто за останні 15 років втрачено 163,5 тис. осіб. Хоча останнім часом в сільській місцевості фіксується деяке поліпшення ситуації з народжуваністю, проте високий рівень смертності, що перевищує рівень народжуваності, визначає від'ємний природний приріст населення й залишається однією з основних причин депопуляції сільського населення. У 2009 році природній приріст населення на селі складав – мінус 8981 чол [6].

Скорочення сільської частини населення призводить до збільшення демографічного навантаження в сільській місцевості, що лягає додатковим тягарем на бюджети сільських районів.

Також спостерігається посилення диспропорції структури сільського населення по відношенню до міського за статтю: в сільській місцевості чисельність жінок перевищує кількість чоловіків на 14,3%, а в місті це співвідношення складає 17,8%, що вказує на значний вплив жінок фертильного віку до міста. Порушення статевого співвідношення загрожує відтворювальному потенціалу сільських поселень.

Щодо ситуації на ринку праці, то за матеріалами вибіркового обстеження сільського населення, станом на 1 січня 2010 року частка економічно активного

населення працездатного віку становила 71,8% загальної кількості населення відповідної вікової групи.

Згідно проведених спостережень рівень зайнятості сільського населення працездатного віку має незадовільні показники. Залишається гострою проблема безробіття у сільській місцевості. Головними причинами безробіття мешканців села слід вважати інтенсивне скорочення зайнятості населення в традиційних галузях економіки за місцем проживання та за його межами, низький рівень оплати праці порівняно з рештою галузей господарського комплексу, звужену модель територіальної та професійної мобільності в межах агровиробничих відносин [4].

Зазначені особливості ринку праці знаходять відображення й у значній диференціації доходів та витрат домогосподарств у міських та сільських поселеннях. Зокрема, у 2009 р. частка населення із середньодушовими грошовими витратами, нижчими прожиткового мінімуму, становила у сільській місцевості 63,9%, у місті – 44,6%. Грошові витрати 49% домогосподарств складала менш ніж 300 грн. на місяць, в той час як у місті таких було лише 19,9%. Статистичні дані свідчать також про збереження значного рівня натуралізації сільських домогосподарств: надходження від особистого підсобного господарства складала 14,9% грошових доходів та 25,9% сукупних ресурсів домогосподарств у сільській місцевості.

Диференціація рівнів життя сільського та міського населення загрожує відпливом найбільш активної та працездатної частини сільського населення до міст, активізує зовнішню трудову міграцію, що робить занепад сільських територій самовідтворюваним процесом.

Теперішній стан соціально-економічної інфраструктури села підтверджує наявність глибокої кризи. Хронічне безгрошів'я, відверта байдужість та інколи «мародерство» призвели до загрози фізичного руйнування її матеріально-технічного потенціалу.

Незважаючи на більш високий рівень забезпеченості житловою площею (25,4 кв. м. на 1 мешканця у сільській місцевості проти 21,3 кв. м. у місті у 2009 р.), рівень благоустрою сільського житла здебільшого не відповідає сучасним вимогам. Станом на 2009 рік лише 22,7% житлової площі в сільській місцевості були обладнані водогоном, 16,3 – каналізацією, 25,3% - центральним опаленням, 5,7% - гарячим водопостачанням. Навіть попри це існує величезна диспропорція у обсязі виконаних будівельних робіт. У Вінницькій області в 2009 році було введено в експлуатацію 172 тис. м² житла, при цьому в сільській місцевості всього 37 тис. м², варто відмітити, що житло на селі будується здебільшого власними силами селян.

Сільська освіта – це окреме питання. Сьогодні дуже гостро стоїть питання дошкільних освітніх закладів. На всю область у селах є 518 дитсадочків (2009 рік), при наявних 1466 сільських населених пунктах (тобто 1 дитсадочок на три села). Охоплення дітей дошкільними закладами складало у 2009 р. в селі лише 38%, в той час як у місті – 72%. Кількість наявних у садочках місць – 20,4 тис.,

а кількість дітей, що відвідують дошкільні заклади – 14,8 тис. чол. Виникає питання, як при великій кількості дітей і малій кількості місць майже третина місць залишається вільною. Відповідь криється у поганих умовах догляду дітей (харчування, опалення, матеріально-технічна база, кваліфікація персоналу тощо.)

Із школами ситуація не краща. Не кожне село може похвалитись більш-менш заповненими класами, не говорячи про нову школу чи сучасне обладнання.

До негативних наслідків в соціальному плані призводить руйнування інфраструктури сільських лікувальних установ. Практично припинені виїзні форми медичного обслуговування, знизилася обсяги та якість профілактичних медичних заходів. Це підвищує вразливість людей і сприяє поширенню хвороб з якими нема чим і кому боротися.

При дуже низькому рівні введення в експлуатацію установ культури форсовано старіють та зношуються їхні основні фонди, збільшується число об'єктів, що закриваються без подальшого відновлення функціонування.

Чисельність закладів культури клубного типу в сільській місцевості скоротилась за 2005-2009 рр. на 20 одиниць, а порівняно з 1990 р. – на 310. На 2009 рік в області налічувалось 315 демонстраторів фільмів (переважна більшість з яких розташована в містах та смт) та 1023 бібліотеки. Театри всього два та й ті в обласному центрі. Проте збільшується кількість музеїв, у 2009р. їх було 26 одиниць (у 1990 – 7), хоча, на думку автора, це зростання викликане переїздом в музей села як суспільно-культурно-економічного явища. Заклади естетичного виховання (музичні та художні школи, школи мистецтв) і зовсім недосяжні пересічним сільським школярам.

Щодо фізкультурно-спортивних клубів на селі, то у Вінницькій області в 2009 році функціонував лише один такий осередок і в ньому займалось всього 36 чоловік [6].

Слід відзначити, що через високий рівень зношеності основних фондів фактичні втрати потенціалу інфраструктури сільських територій істотно перебільшують офіційні дані.

На додачу до всіх вище описаних проблем і, вірогідно як їхній результат, значно погіршилась криміногенна ситуація в сільській місцевості. За останні роки невпинно зростає зловживання наркотиками, набувають поширення інші негативні прояви. Так, за останні п'ять років кількість осіб, які зловживають наркотиками, у сільській місцевості зросла майже у 2,3 раза (у країні в цілому - в 1,4 раза) і у 2009 році становить близько 30 тис. чол., серед них понад тисячу - неповнолітні. У минулому році кожен четвертий підліток, який був доставлений до органів внутрішніх справ за різні види правопорушень і злочинів, - мешканець сільської місцевості [1,5].

Подолання проблем, що сьогодні є в кожному українському селі неможливо повністю вирішити на місцях. Тому дана ситуація вимагає безпосереднього втручання держави шляхом фінансування конкретних

цільових програм соціального розвитку села. І як не дивно, в нашій державі існують такі програми, зокрема «Державна цільова програма сталого розвитку сільських територій на період до 2020 року». Її метою є «забезпечення сталого розвитку сільських територій, підвищення рівня життя сільського населення, охорона навколишнього природного середовища, збереження природних, трудових і виробничих ресурсів, підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарського виробництва». Проблему розвитку сільських територій передбачається розв'язати шляхом створення сприятливих умов для проживання населення на сільських територіях, забезпечення охорони навколишнього природного середовища та екологічної безпеки, підвищення конкурентоспроможності усіх галузей сільського господарства, удосконалення системи управління розвитком сільських територій. Проте, незважаючи на свою актуальність, доцільність і необхідність, дана програма, як і інші подібні їй, може залишитись на папері або ж, що ще гірше, буде втілена лише на половину. Головним каменем спотикання на шляху реалізації може стати вартість, а вона складає не мало не багато - близько 519,2 млрд. грн [2].

Можливо в державі знайдуться такі гроші, ще ж десять років до кінця програми, і її вдасться все таки профінансувати. Та, можливо, селянам годі чекати на підтримку і просто розпочати збір коштів самотужки, старим дідівським методом «від хати до хати».

Висновки. Вінниччина займає одне з перших місць за валовою продукцією сільського господарства, проте це як кажуть наперекір, а не завдяки. Подільське село має ті ж самі проблеми, що і решта – демографічна криза, масове безробіття, колапс у соціальній сфері та деградація людського капіталу. Хоча і існують різні цільові програми чи стратегії, і начебто непогані, але все впирається у фінансування. Ні у державному бюджеті, ні у селянських особистих бюджетах грошей на реформування нема і справа залишається незробленою, а ситуація все погіршується. Тобто сьогодні стоїть конкретне питання – чи існуватиме українське село як таке через 10-15 років. Відповідь теж конкретна – будуть докорінні зміни, то й село збережемо.

Література

1. Постанова Верховної Ради України «Про Рекомендації парламентських слухань про становище молоді в Україні "Сільська молодь: стан, проблеми та шляхи їх вирішення"», 2006, N 16, ст.145
2. Державна цільова програма сталого розвитку сільських територій на період до 2020 року
3. Експрес-випуск «Особисті селянські домогосподарства в Україні станом на 1 січня 2010 року// Державний комітет статистики України, від 18.03.10, №61
4. Матеріали офіційного сайту Вінницького обласного центру зайнятості [Електронний ресурс] – 2010. – Режим доступу:

<http://www.dcz.gov.ua/>

5. Матеріали офіційного сайту ГУМВС України у Вінницькій [Електронний ресурс] – 2010. – Режим доступу:

<http://umvs.vn.ua/>

6. Статистичний щорічник Вінниччини за 2009 рік [текст] :Головне управління статистики у Вінницькій області. –Вінниця, 2010. – 638с.

Summary

Village area development in the Winnytsja region /Kornijchuk O.O.

In this article nowadays tendencies of Ukrainian village viewed. The state program of village area development analyzed.

Key words: demography, labor force, labor market.

УДК 330.101.541 (477)

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ НАСЛІДКИ ТІНЬОВОЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ

Хаєцька О.П., асистент
Глуханюк В.Ю.

Вінницький національний аграрний університет

Розглядаються оцінка та наслідки тіньової економіки в Україні. Розроблено пропозиції щодо подолання негативного впливу тіньового сектора на розвиток економіки України.

Ключові слова: тіньова економіка, трансформація механізму господарювання.

Сьогодні в контексті вимог і викликів XXI століття найгострішими і найскладнішими проблемами нової української влади є виведення економіки із тіні та подолання криміналізації суспільного життя, від розв'язання яких безпосередньо залежать формування громадянського суспільства і побудова правової держави, їх соціально орієнтованої народної економіки та досягнення на цій основі сталого економічного розвитку і сучасних європейських соціальних стандартів життя всього населення [5,с.520].

Тіньова економіка не є надбанням сучасної незалежної України. Її феномен достатньо відомий у всьому світі. Провідні учені світу у своїх